הדף היומי

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת סנהדרין – דף כט

עיונים על הדף

באלו אופנים יש איסור רכילות בסיפור הדיון בבי"ד?

אין לדיין לספר לאחר הכרעת הדין, מי סבר כך ומי סבר אחרת, אין לספר מי זיכה ומי חייב ויש בכך איסור רכילות.

החפץ חיים *(כלל ב)* דן בארוכה מדוע אין כאן היתר של באפי תלתא כפי שאמר רבה בר הונא "כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא", היינו לגבי איסור לשון הרע, דבר הנאמר בפני שלשה אין בו איסור לשון הרע. והדבר ברור הוא שאין הוא היתר גורף ולא נאמר בכל צורה, כמבואר באריכות בדברי החפץ חיים לאורך כלל ב', מקדים החפץ חיים ואומר ומה שנמצא התר בדברי חז"ל לומר בפני שלשה, היינו בדבר שאיננו גנאי גמור והדבור שלו יש לו שני פנים. ועניין כזה ידוע שתלוי לפי הדבור, שאומר אותו המספר בעת ספורו, בזה התירוהו חז"ל לומר בפני שלשה ותלוהו, כיון שאומר הדברים בפני שלשה, יודע בודאי שיבואו הדברים לאזניו, דחברך חברא אית לה, ועל כן הוא שומר את עצמו בעת אמירה לומר, באופן שלא יהיה מנכר מלשונו לשון גנאי. וכו' עיי"ש באריכות.

ומברר בבאר מים חיים *(שם)* מדוע הנידון במשנה לפנינו לא שייך בו ההיתר הנזכר. שהרי דבר שנאמר בפני אנשים יראי אלקים, לא שייך בו ההיתר הנזכר כיון שהם לא עתדיים לפרסם את הדבר אין הוא נחשב למפורסם, ועיקר ראיית הח"ח היא מהמשנה שלנו, שכשיצא מבית דין לא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין אבל מה אעשה וכו'. ומשנה סתמא קתני אפילו אם הוסיפו עד ז' והכריעו בתר רובא, הג' הנשארים אסורים לגלות, אף דנתפרסם דעתם לחייב לאותו פלוני בפני הג' הנותרים, ועל כרחך משום דאנשים כאלו יושבי על מדין הם יראי אלקים ורגילים להיות זהירים מעון המר ולכך לא שייך גבייהו האי התירא.

ומוכיח הח"ח גם בהלכות רכילות כלל ג, וגם בהלכות לשון הרע בכלל ב, שאין המשנה עוסקת רק באופן שאומר לבעל הדין עצמו שאז יש חשש של רכילות בכל מקרה, אלא אף אם מספר לאנשים אחרים שיש כאן עוון לשון הרע.

עוד מבאר החפץ חיים שברור שהדין האמור במשנה שלנו, זה אף באופן שהוסיפו עוד דיינים ואפילו שיש בצד אחד ג' מחייבים ובכל זאת כאשר נפסק הדין אסור לומר מה היה בצד השני, ולא נאמר הדין של אפי תלתא בכה"ג. שהיה מקום לומר שאולי אסור לדיין לספר זה מחמת שאין הדבר בר פירסום כיון שבצד של המיעוט לא היו ג' אנשים. לכן מכריח החפץ חיים שאף באופן שהוסיפו עוד דיינים ויש בצד של המיעוט יותר מג' גם אסור לספר מחמת שהם יראי אלוקים.

עוד מבאר החפץ חיים, שהיה מקום לומר שאסור מחמת שמוציאים את בעלי הדין מחוץ לחדר הדיונים ולכך נחשב כמו שאמר להדיא שלא יספר שיש בזה איסור לשון הרע, וא"כ לא היה ראיה לדין שאין היתר של אפי תלתא בפני אנשים צדיקים, והכריח שם בארוכה מהמשך הסוגיא בדף ל' שאין זה הנידון.

מדוע אצל חוה היה "כל המוסיף גורע"?

אמר חזקיה המקור ש"כל המוסיף גורע" ממה שהוסיפה חוה ואמרה לנחש שהקב"ה ציווה אף לא לגעת בעץ הדעת, והקב"ה אמר לא לאכול.

והקשו חכמי הדורות, מדוע יש כאן כל המוסיף גורע, הרי כל מעשה חז"ל בדקדוקי דרבנן וחומרתם הם הוספה וגבול למה שאמרה תורה, ועשו לי משמרת למשמרתי שיש לדקדק ולהוסיף ולהתרחק מן הכיעור והדומה לו, ומה חטא חטאה אם כל חי בזה שאמרה לנחש שמלבד האיסור של האכילה יש איסור של נגיעה, הרי בסה"כ הוסיפה חומרה.

והשם משמואל *(בראשית תרעח)* הוסיף להקשות הרי כל ענין הפסח הוא הוספת חומרה במעשה בדיקה והביעור הכל מצד חששות שמא ימצא גלוסקא נאה ויאכל הימנה, רוב ענייני חמץ בפסח מבוססים על הנהגה זו של פרישות, גזירות והרחקות. וכאן מצאנו בחוה שכל המוסיף גורע מתייחס לגזירות והרחקות. איך מבארים את הענין. עיי"ש שביאר בכמה אופנים.

ובאחד מן הדרכים ביאר, עפ"י דברי הרמב"ם *(סוף פ"ב מהלכות ממרים)* דבכל הגזירות והסייגים אם יאמר שהוא מן התורה הרי זה עובר משום בל תוסיף, אלא צריך שיאמר ויפרש שזה מן התורה וזה משום סייג, כיצד אם יאסור בשר עוף בחלב ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה עובר משום בל תוסיף, אבל צריך שיאמר ויבאר שבשר עוף בחלב מותר מן התורה, אבל אנו נאסור אותו ונודיע לעם שהיא גזירה שלא יבוא לידי עבירה, לומר כשם שהעוף שלא נתפרש מותר כך בשר החי' וכו'. ולפי"ז אדה"ר שהעמיד האתנחתא בתיבות ולא תאכלו ממנו והפריש הנגיעה מן האכילה, אין זה בכלל בל תוסיף, אבל חוה שכללה הנגיעה עם האכילה עברה על בל תוסיף.

וידוע שבעל החידושי הרי"מ ביאר בשורש הענין שלא שייך להתפיס נדר בדבר האסור, משום שאותו כבר אסרה תורה. איסור תורה הוא דבר שורשי לא שייך להגדילו להרחיבו בתור איסור תורה, אפשר להוסיף גזירה מדרבנן, כמבואר בדברי הרמב"ם הנזכר אם יודעים שזה איסור מדרבנן והרחקה אין בכך בעיה, הבעיה היא כאשר מערבים עיקרי דינים בחמורות, וכאשר מתייחסים לחומרה והוספה מדרבנן, באותה רמת חומרה ועשייה כשל תורה יש מקום לטועים לטעות וכאן יש חשש של "בל תוסיף".

מענין לעניין באותו עניין, שמעתי מהגאון רבי שלמה גוטפריד שליט"א *(דרשת שבת הגדול תשסה)* שמחמת דברי הרמב"ם הנזכרים יש להיזהר בליל הסדר להבדיל בין המצוות מן התורה ובין המצוות מדרבנן, ולא לומר על המצוות דרבנן "הנני מוכן ומזומן לקיים מצות עשה", שהרי כאמור לדברי הרמב"ם יש כאן משום "בל תוסיף". אלא יאמר בכל מצוה אם היא מהתורה או מדרבנן או שיאמר בסתם הריני רוצה לקיים מצוה פלונית.

לדעת רבי יהודה חתן אסור להעיד בחמיו לשעבר **אם יש בנים** לבתו *(שמתה)*. **אמר רבי תנחום בשם רבי טבלא בשם רב ברונא בשם רב, וכן אמר רבא בשם ר"נ וכן אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח** שאין הלכה כרבי יהודה. **וי"א שרבה בר בר חנה** לא אמר דבריו על גוף דברי רבי יהודה **אלא** שדרש רבי יוסי "ובאת אל הכהנים הלוים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם" הכוונה למי שהיה קרובו ונתרחק שניתן לדון לפניו. **ואמר רבה בר בר חנה** שהלכה כרבי יוסי.

בני חמיו של מר עוקבא, היו קרובים והתרחקו ובאו למר עוקבא לדין ואמר להם שהוא פסול לדון אותם, **אמרו לו** האם דעתך כרבי יהודה והרי נביא אינגרת מארץ ישראל שאין הלכה כרבי יהודה, **אמר להם** לא התכוונתי שאני פסול מחמת קירבה אלא מחמת שאינם מציתים לדין.

אוהב לדעת רבי יהודה שפסול לעדות **הכוונה** למי שדואג לחתונתו, **אמר רבי אבא בשם רבי ירמיה** פסול לעדות כל שבעת ימי המשתה. **ורבנן אמרו בשם רבא** רק ביום הראשון פסול.

שונא פסול לדון ולהעיד ולמדו **מפרשת רוצח בשגגה** "והוא לא אויב לו" "ולא מבקש רעתו", שהעד אינו אויב או שונא יכול להעיד. **ולמדו אוהב** מסברא, שונא פסול מחמת שיש חשש שישקר לרעה, כך יש חשש שאוהב ישקר לטובה. **ורבנן שאמרו** שלא נחשדו ישראל שישקרו מחמת אהבה או שינאה, למדו את הפסוק הנאמר ברוצח בשגגה **לגבי** דיין שאינו יכול לדון אם הוא שונא. **והפסוק השני** דרשו כדעת רבי יוסי ברבי יהודה שדיינים ששונאים זה את זה אינם יכולים לשבת בדין יחד.

צורת בדיקת העדים: מכניסים אותם לחדר **ומאיימים עליהם**, **לרב יהודה** שמחמת שקר אין גשם בעולם. **רבא דוחה** שיאמרו העדים שיש בעלי מלאכה שלא נפגעו מעצירת הגשמים. **לרבא**, שבעוון שקר באה מגיפה לעולם. **דחה רב אשי**, שיכולים לומר שיש מתים בלא קשר למגיפה. **אלא אמר רב אשי** מאיימים עליהם שעדי שקר מבוזים אפילו בפני מי ששכר אותם. **מוציאים את כולם** מהחדר ומשאירים את הגדול שבהם, שואלים אותו מה אתה יודע בקשר לנידון, **אם אמר העד** שאמר לו הנתבע שהוא חייב, או אדם אחר אמר לי שהוא חייב, אינה עדות. **אלא רק באופן** שאמר שהנתבע הודה בפנינו שהוא חייב לפלוני מעות ועשה אותנו עדים על כך. **אח"כ מכניסים** את השני ונבדק כדרך שבדקו את הראשון, אם כוונו דבריהם יושבים לדון.

בהכרעת הדין פוסקים ע"פ רוב, שניים מזכים, יהיה זכאי. שניים מחייבים יהיה חייב. וזה באופן שהשלישי אומר הפוך, **אם** אומר "איני יודע" או שאחד מזכה השני מחייב ואחד אומר איני יודע, **מוסיפים** עוד דיינים. **כאשר הכריעו** את הדין מכניסים את בעלי הדינים וגדול הדיינים אומר את הכרעת הדין "איש פלוני זכאי או חייב". **ומצד איסור רכילות** אסור לדיין לומר שבדעתו היה לפסוק אחרת אולם הכרעת הרוב וכו', וע"ז נאמר "הולך רכיל מגלה סוד".

מדברי המשנה שאמרה שבבדיקת העדים צריך העד לומר שאמר לו הנתבע שהוא חייב וכו', **מוכח כדברי רב יהודה בשם רב**, שצריך לומר "אתם עדי" ובלא אמירה זו יוכל הלווה לחזור מהודאת החיוב. **וכך אמר רבי חייא בר אבא בשם ריו"ח**, שיכול לומר אני חייב ולמחר לומר משטה הייתי בך. **וכך למדו בברייתא**, ואף באופן שהחביא התובע עדים מאחורי הגדר, **וביקש התובע** שיודה בפני עדים ואמר הנתבע שאינו רוצה כדי שלא יכוף אותו בבי"ד, **למחרת** יוכל הנתבע לומר משטה הייתי בך, *(למסקנא)* **אם לא טען**, לא טוענים לו משטה הייתי בך, אולם בדיני נפשות בי"ד טוענים לנתבע לזכותו. **אולם במסית לעבודה זרה** אין בי"ד טוענים להפך בזכותו משום שאמר **רבי חייא בר אבא** ששמע שנלמד ממה שאמרה תורה "לא תחמל ולא תכסה עליו". **לדעת רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן** לומדים מנחש הקדמוני שהיה לו לטעון הרבה טענות לפטור עצמו והקב"ה לא טען בעבורו משום שהיה מסית. **והיה יכול לומר** "דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין" וא"כ לא היה לו לאדם הראשון לשמוע לדבריו.

אמר חזקיה המקור ש"כל המוסיף גורע" ממה שהוסיפה חוה ואמרה לנחש שהקב"ה ציווה אף לא לגעת בעץ הדעת, והקב"ה אמר לא לאכול. **רב משרשיא** אמר שלמדו ממידות הארון שנאמר "אמתים וחצי ארכו" ואם יגרע את האות "א" כביכול כתוב "מאתים" בכתיב חסר ונמצא הארון בעל 200 אמות *(נמצא שהוספת אות גרעה במידות)*. **לרב אשי** מהיריעות "עשתי עשרה יריעת" חיסור האות "ע" יגרום שבמקום 11 יריעות יהיו רק 2.

אמר אביי, כאמור יכול הנתבע לומר "משטה הייתי" אולם אם אמר לא היו דברים מעולם, הרי הוחזק ככפרן ולא יהיה נאמן. **רב פפא בנו של רב אחא בר אדא אמר בשם רבא** שלא הוחזק כפרן כיון שדברים של חינם אנשים אינם זוכרים.

אדם החביא עדים ואמר לחברו אתה חייב לי מעות, אמר לו, כן. אמר לו האם אתה רוצה שכל מי שנמצא וכו' יהיה עד, אמר לו, לא. **אמר רב כהנא** הרי אמר שלא רוצה שיהיו עדים ולא התכוון להתחייב. **על זה הדרך אמר רבי שמעון** לגבי אדם שהחביא לחברו עדים בבית העלמין ושאל אותו אם מעוניין שיהיו עדים בין החיים ובין המתים ואמר לו, לא. **אמר רבינא או רב פפא**, אמירת "אתם עדי" יכולה להיות מפי הלווה, או מפי המלווה באופן שהלווה לא מחה.

אדם שמרוב חובתיו קראו לו "קב שטרות", ואמר שהוא לא חייב לאנשים כסף מלבד פלוני, תבע אותו פלוני **ואמר רב נחמן** אין לחייבו ע"פ הודאה זו כיון שעשוי אדם לומר דבר לא נכון מחמת עין הרע. **אדם שקראו לו** "עכבר השוכב על דינרי זהב" היות והיה עשיר קמצן, ואמר לפני מותו שחייב הוא מעות לפלוני ופלוני, אותם אנשים תבעו את היורשים **ואמר רבי ישמעאל ברבי יוסי** מה שאמרנו שאין לחייב אדם ע"פ הודאתו דווקא מחיים אולם לאחר מיתה אין לו סיבה להסתיר את עשירותו. פרעו להם היורשים חצי, **תבעו אותם לפני רבי חייא** על החצי הנוסף, ואמר להם כשם שאין לחייב אדם ע"פ הודאתו שלא רוצה להיראות עשיר, כך על בניו ואין לחייב את היורשים. **שאלוהו האם להחזיר** את החצי שקיבל, אמר להם כבר הורה זקן.

נתבע שהודה ועשו קנין, העדים **כותבים** את הדבר בשטר. **אם לא עשו קנין** לא כותבים בשטר. **הודה בפני שלשה** ולא עשו קנין, **לרב** כותבים. **לרב אסי** אין כותבים. היה מעשה וחש רב לדברי רב אסי והורה שלא לכתוב. **אמר רב אדא בר אהבה** שטר הודאה בפני ג', אם היו יושבים כבר אין כותבים. אבל **אם כינס** אותם והודה בפניהם כותבים. **רבא אמר** שאף אם כינס לא כותבים עד שיאמר שיהיו עליו דיינים. **למר בר רב אשי**, אף אם אמר לא כותבים עד שיהיו דיינים במקום קבוע וישלחו שליח לקרא ללוה.

הודה **על מטלטלין** והיה קנין, כותבים. לא היה קנין, אין כותבים. **ובקרקעות** אם לא היה קנין, **לאמימר** לא כותבים. **למר זוטרא**, כותבים. **ולהלכה** כותבים. **אמר רבינא לרב דימי בר רב הונא**, מטלטלין שנמצאים בעין הם כמו קרקע וכותבים אף בלא קנין. **לדעת רב אשי** היות והם מחוסרים גבייה לא כותבים אם לא נעשה קנין.